

KISHORE MAHBUBANI – JEFFERY SNG: AZ ASEAN-CSODA

TÁRIK MESZÁR¹

Kiadó: Antall József Tudásközpont

Kiadás éve: 2020.

ISBN: 978-615-5559-72-3

Oldalszám: 382

A könyv szerzői Kishore Mahbubani a szingapúri külügyminisztérium korábbi munkatársa, majd a Szingapúri Nemzeti Egyetem professzora, dékánja, és Jeffery Sng író, korábbi Bankokban szolgálatot teljesítő diplomata. Könyvük alapvetően az ASEAN történetét, a nagyhatalmakhoz fűződő viszonyát, a 21. századi világban elfoglalt helyét, illetve a jövőbeli kihívásait mutatja be, de ennél azonban többet is tesz: kitűnő szintézisét adja Délkelet-Ázsia történelmének és kultúrájának, ezért a mű a felsőoktatási tankönyvként is hiánypótló jelleggel bír.

Az ASEAN jelentősége

A szerzők már rögtön a könyv elején rávilágítanak arra a tényre, hogy a nemzetközi szervezetek közül az ASEAN vagyis a Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége jelentős érdeklődésre tarthat számot több szempontból is. Biztonságpolitikai értelemben az egyik legsikeresebb szervezet, hiszen a béke érdekében tett erőfeszítései globális értelemben is kimagaslóak. Nem véletlenül hangsúlyozzák a szerzők, hogy az ASEAN joggal tarthat számot a Nobel-békedíjra. A gazdasági, társadalmi, és kulturális integrációt tekintve az ASEAN szintén egyedülálló intézményi jelenség: rugalmassága, informális működése, korlátozott bürokráciája és alkalmazkodóképessége révén még az Európai Unió számára is példakép lehet. Mindezek ellenére Európában és az Egyesült Államokban sokan nem értik a délkelet-ázsiai társadalmakat, ezzel együtt a regionális szervezet valódi jelentőségét, így a könyv megszületését mindezen tényezők indokolták teszik.

A szerzők már az előszóban igyekeznek magyarázatot adni a mű címére, vagyis miért tekintik az ASEAN-t egy „igazi csodának”. Meglátásuk szerint nincs még egy olyan regionális szervezet, amely oly sokat tett volna több százmillió ember boldogulásáért, mint az ASEAN. Érdemei ellenére a szervezetnek hibái is vannak, ugyanakkor éppen a gyengesége révén nyerte el a nagyhatalmak bizalmát és

ennek következtében biztosítja a régió békés fejlődését már évtizedek óta. Délkelet-Ázsiában számos kultúra és civilizáció találkozásának vagyunk tanúi, ahol az 1960-as években súlyos megosztottság volt tapasztalható, amely a konfliktusok eszkalációjával fenyegetett. Mára azonban a térségben béke honol, ami a világ többi része számára (pl. a Közel-Kelet) is tanulságossá teszi az ASEAN történetét. Ebből kiindulva a könyv a világban eluralkodó pesszimizmussal szemben is próbál fellépni, hiszen az ASEAN példáját felhasználva azt hangsúlyozza, hogy napjaink geopolitikai feszültségeire is van megoldás, az emberiség békés fejlődése nem csupán álom.

Mivel a szerzők maguk is elismerik, hogy Délkelet-Ázsiát nem lehet csupán az elmúlt 50 év alapján megérteni, ezért szükséges a kulturális gyökerek, valamint a régió korai történetének bemutatása is, ebből a célból kifolyólag a műben hat fejezetre bontva a kulturális sokszínűség mellett, az ASEAN békerendszerét, a nagyhatalmakhoz fűződő kapcsolatát, a tagállamok jelenlegi helyzetét, az ASEAN erősségeit, gyengeségeit és lehetséges jövőjét is részletesen bemutatják.

Kulturális hullámok

Az első fejezetben a szerzőpáros Délkelet-Ázsia történelmének megismertetésére helyezi a hangsúlyt, melynek során négy eltérő civilizációnak – az indiai, kínai, iszlám és a nyugati – térségbe való érkezését négy hullámként írja le. Elsőként az indiai hullám kerül bemutatásra, melynek kapcsán a könyv megjegyzi, hogy India és Délkelet-Ázsia kapcsolata 3000 évre nyúlik vissza, mély nyomot hagyva a régió történelmében. Az indianizáció folyamata a szárazföldi Délkelet-Ázsiában és a szigetvilágban egyaránt érezhető volt, a legfontosabb birodalmak ebben a tekintetben Funan, Angkor és Szrividszaja voltak. Habár kulturális értelemben az indiai hatás meghatározónak bizonyult, politikai és gazdasági viszonylatban a második hullám, vagyis a kínai hatás lett az erősebb. Kína és Délkelet-Ázsia között évszázadokon keresztül egy speciális kapcsolatrendszer működött, melynek értelmében a kisebb államok Kína vazallusává váltak, vagyis elismerték a kínai császár főhatalmát, cserébe viszont a kölcsönös előnyök alapján szabadon kereskedhettek Kínával. Az érintett államok belpolitikájába Kína nem szólt bele, csupán a külpolitikai orientációjukban kellett igazodniuk a „Mennyei királyság” elvárásaihoz. A 2013-ban meghirdetett Övezet és Út kezdeményezés egyben annak is emléket állít, hogy a múltban mennyire eredményes volt a Tengeri Selyemútként elhíresült kereskedelem a délkelet-ázsiai partok mentén. A harmadik hullám, az iszlám elterjedése egy olyan korhoz kapcsolható, amikor a nemzetközi kereskedelmi környezet forradalmi átalakuláson esett át, ami egyben mélyreható gazdasági és társadalmi változásokkal is járt Délkelet-Ázsiában. A 15. századtól a muszlim kereskedők uralták a távolsági kereskedelmet, ami elősegítette az indonéz szigetvilágban és a Maláj-félszigeten az uralkodók áttérését és az iszlám térhódítását. Ugyanakkor azt is ki kell emelni, hogy az iszlámmal szemben komoly ellenállás is létezett – nem véletlen, hogy a szárazföldön kevés helyen vert gyökeret – ezért a helyi animista, hindu-buddhista hagyományokra építve honosodott meg, biztosítva ezáltal a Közel-Keletől eltérő sajátos identitás kialakulását. A negyedik hullámot a nyugatiak érkezése jelentette, amely az elmúlt 150 évben teljesen átfőrdte a régió politikai és gazdasági rendszereit. Az első gyarmatosítók közül a portugálokat kell legfőképpen megemlíteni, akik a kereskedelmi célok érdekében erőszakos módszerekkel léptek fel a helyiekkel

¹ Tárik Meszár, a Neumann János Egyetem Eurázsia Központjának kutatója

szemben. Az összefüggő gyarmatbirodalmak viszont csupán a 19. században jöttek létre, a francia, holland és brit terjeszkedésnek köszönhetően. A kizsákmányolás ellenére, a függetlenséget megelőző évtizedekben a gyarmatosítók a térség modernizációjához is hozzájárultak, amint azt a könyv szerzői is elismerik. Az európai gyarmatosítás kapcsán nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a ma ismert államhatárokat az európaiak alakították ki, ezért szinte „geopolitikai csodának” tekinthető, hogy ezek a későbbiekben működőképesnek bizonyultak, köszönhetően nagyrészt annak a ténynek, hogy a hagyományos történelmi entitások mentén húzódtak.

Az ASEAN békerendszerének tényezői

A második fejezet alapvetően azzal foglalkozik, hogy miként alakult ki tartós békerendszer a világ legsokszínűbb régiójában és melyek voltak azok a tényezők, amelyek ezt lehetővé tették. A szerzők öt különböző tényezőt sorolnak fel, melyek mindegyike fontos szerepet játszott az ASEAN megszületésében, fejlődésében és annak eredményességében.

- Az első tényező a kommunizmustól való félelem, vagyis, hogy az öt alapító tagállam mindegyike valós veszélyt látott a kommunizmus elterjedésében, amit a vietnámi háború később pedig a vietnámi expanziós szándékok is alátámasztottak. Ennek ellenére az ASEAN nagyon komoly geopolitikai bölcsességről adott tanúbizonyságot, amikor 1995-ben Vietnámot a tagjai közé fogadta, lehetővé téve a megbékélést az egykori ellenséggel. A szerzők itt arra is rávilágítanak, hogy ezzel szemben az Európai Unió vezetői mennyire megfontolatlanok voltak, amikor támogatták a NATO bővítést Oroszország határai mentén, tovább provokálva Moszkvát.
- Második tényezőként az olyan erős vezetőket kell megemlíteni, mint Suharto indonéz elnök, Lee Kuan Yew szingapúri miniszterelnök, Mahathir Mohamad maláj kormányfő és a thai külügyminiszter Sziddhi Szavetszila. Az ő jellemük, politikai, diplomáciai képességeik, szoros együttműködésük nagyban megkönnyítette a szervezet belső fejlődését, egyben a külvilággal folytatott eredményes interakcióját.
- Harmadik tényezőként a szerzők úgy látják, hogy a szerencsés geopolitikai körülmények is hozzájárultak az ASEAN eredményességéhez. A szervezet a hidegháborúban a győztes oldalra került, ráadásul Kína és a Szovjetunió szakítása szintén kedvezett a számára, akárcsak az 1980-as években Vietnám nemzetközi elszigetelődése. Mindezek során Kína és az Egyesült Államok egyaránt támogatta az ASEAN törekvéseit.
- Negyedik tényezőként a piacorientált gazdaságpolitika is figyelmet érdemel, melynek révén a tagállamok képesek voltak beilleszkedni a Kelet-Ázsiát jellemző virágzó gazdasági rendszerbe. A stabil makrogazdasági teljesítmény, a külföldi befektetők érkezése biztosította a tagállamok többségének versenyképességét, egyben előmozdította az integrációt.
- Ötödik tényezőnek a szerzők az ASEAN által kiépített ASEAN központú regionális illetve térségeken átívelő hálózatokat értik, melyek Dél- és Kelet-Ázsiában, továbbá a Csendes-óceán térségében mintaként szolgálnak a multilaterális béketeremtő erőfeszítésekhez.

Az ASEAN kapcsolatai a nagyhatalmakkal

A harmadik fejezetben a szerzők az ASEAN-nak a nagyhatalmakhoz fűződő kapcsolatait mutatják be részletesen. Az Egyesült Államok esetében három különböző szakasról beszélhetünk, hiszen az ASEAN alapvetően Amerika-barát szervezetként jött létre, a hidegháború végéig ki is tartott a szoros viszony, de ezt követően az USA elveszítette érdeklődését a térség iránt, ami a kapcsolatok leépülését eredményezte, egészen a 2001. szeptember 11-i eseményekig, amikor is a terrortámadások után Washington újra felfedezte a térség stratégiai jelentőségét.

Az ASEAN és az EU kapcsolatát elemezve a könyv szerint ugyan az utóbbi a világ legsikeresebb regionális szervezete, amelynek azonban megvannak a maga hiányosságai, ezért az EU több vonatkozásban is tanulhatna az ASEAN-től. Mianmar esetében az emberi jogokra hivatkozva az európaiak az ország elszigetelése mellett döntöttek, ami viszont az ASEAN-nal is kiélezte a viszonyt, mivel ők a párbeszéd fenntartásának szükségessége mellett érveltek. Az ASEAN Oroszországgal is mindvégig a kooperációt részesítette előnyben, miközben az EU hagyta, hogy az USA irányítsa a külpolitikáját megkísérelve Oroszország visszaszorítását. A szervezet működését tekintve is tanulhatna az ASEAN-től, pl. az ASEAN X elvét alkalmazva a felkészületlen tagállamokat nem kényszerítené olyan helyzetbe, amelyből a későbbiekben csupán csak hátránya lesz a szervezetnek) pl. Görögországnak az eurozónához való csatlakozása).

India esetében a kapcsolatok fejlődése sokáig vontatottan haladt, de az utóbbi időben Narendra Modi miniszterelnöksége idején kedvező elmozdulás figyelhető meg ebben a vonatkozásban, noha a bilaterális kooperáció többnyire a gazdasági területekre korlátozódik, ezzel együtt geopolitikai téren is megfigyelhető a növekvő érdekazonosság.

Japán és az ASEAN viszonylatában a stabil gazdasági együttműködés ugyan megfelelő alapul szolgál a kapcsolatok megerősítéséhez, ugyanakkor mivel Japán a délkelet-ázsiai országokat nem tekintette egyenrangú partnernek, megbízhatóság tekintetében pedig elmaradt az ASEAN államok elvárásaitól, szükség lenne az együttműködés ártértékelésére, de legfőképpen japán részről Délkelet-Ázsia megértésére.

Kína és az ASEAN esetében a kapcsolatok ismét három eltérő szakaszra bonthatók: az ASEAN alapítására Kína ellenségesen reagált, ráadásul a szervezet kommunista ellenessége sem tette lehetővé a kezdeti együttműködést. A második szakasz során viszont az 1970-es évektől a gazdasági partnerség fokozatosan kiteljesedett, a viszony egyre szorosabbá vált, egészen a 2010-es évekig, amikortól a „bizonytalanság új korszakában” a geopolitikai ellentétek miatt ismét a feszültségek kerültek előtérbe. A szerzők szerint mindkét félnek érdemes egy hosszú távú stratégiát kialakítani, hiszen akárcsak Kína az ASEAN számára, Délkelet-Ázsia is értékes partner Kína számára, ezért a rövid távú előnyökért Pekingnek sem éri meg eljátszani partnerei bizalmát pl. a dél-kínai-tengeri szigetviták ügyében sem.

Az egyes délkelet-ázsiai országok legfőbb jellemzői

A negyedik fejezetben a szerzők sorra veszik a délkelet-ázsiai országokat, rövid „vázlatokat” bocsátva közre az előttük álló kihívásokról, továbbá megpróbálják feltárni az államok valódi „lelkét” rávilágítva a térség sokszínűségére. Brunei esetében a könyv hangsúlyozza, hogy a szultánátus rendelkezik az ASEAN államok közül a második legmagasabb humán fejlettségi mutatóval. Jövőjét tekintve hasonlóan optimista, ugyanis a kis állam hatékonyan fejleszti erőforrásait, függetlenségét okosan őrzi és rendelkezik mindazon eszközzel, hogy biztosítsa a békét és a jólétet állampolgárai számára. A Fülöp-szigeteknél azt a kulturális problémát, melynek értelmében az ország az ázsiai és a nyugati identitás között órlódik, máig nem sikerült megoldani. Rodrigo Duterte elnök aktív külpolitikája, gazdasági elképzelései viszont előrelépést jelenthetnek, ráadásul a szervezet 2017-es elnökséget betöltő ország az 50 éves ASEAN közvetítő szerepét is megerősítheti. Indonéziánál ki kell emelni a rugalmasságot, amelynek a segítségével az óriási országot sikerült egyben tartani, továbbá az olyan nagy formátumú vezetők szerepét, mint Szukarno és Szuharto. Az ország jövőjét tekintve is optimisták lehetünk, noha számos probléma még megoldásra vár, mint pl. az erősödő nacionalizmus és a vallási extrémizmus. Kambodzsa bizonyos értelemben szerencsésnek tekinthető, hogy túlélte a Pol Pot rezsimet, jelenlegi fejlődése pedig biztató. Hun Szen kormányzatának szoros kapcsolata Kínával viszont az ASEAN-t is megosztja, ezért helyzete „ellentmondásosnak” minősíthető. Laosz a hidegháborúhoz hasonlóan ma is a nagyhatalmak geopolitikai rivalizálásának színtere, ráadásul szoros kapcsolat fűzi Vietnámmal és Thaiföldhöz, ezért hosszú távon kérdésesnek tűnik, hogy függetlenségét mennyire lesz képes megőrizni a külföldi befolyással szemben. Malajzia a harmadik világ egyik legsikeresebb országa, amely sokat köszönhet egykori miniszterelnökének Mahathir Mohamadnak. De a sikeres fejlődési mutatók ellenére az etnikai ellentétek akár negatív irányba is befolyásolhatják az „ASEAN központi országának” jövőjét. Mianmar fejlődése elmarad a többi ASEAN tagállamtól, de pozitívum, hogy a katonai diktatúra évtizedei után 2016-tól Aung Szan Szú Csí vezetése alatt demokratikus kormányzat került az ország élére. Szingapúr egyedülálló sikerességét a szerzők egyrészt az olyan kiemelkedő minőségű politikusainak tulajdonítják, mint Lee Kuan Yew, másrészt pedig a meritokrácia, pragmatizmus és tisztesség vezérelvének. A városállam az ASEAN szellemi központjaként is beazonosítható. Thaiföld igazi jellegzetessége, hogy soha nem állt gyarmati uralom alatt, ezzel együtt gazdag kultúrával rendelkezik, ráadásul az indiai és kínai kultúrát is jól ismeri. Nagy kérdés, hogy a politikai rendszerből fakadó bizonytalanságot miként sikerült kezelnie a jövőben. Vietnám geopolitikai helyzetét meghatározza a Kínához fűződő viszonya és hogy az Egyesült Államok segítségével miként törekszik Peking ellensúlyozására. A könyv szerzői szerint az elért eredményekre alapozva minden esély megvan arra, hogy az ország „Dél-Koreához mérhető” gazdasági erővé növekedjen.

A szervezet erősségei és gyengeségei

Az ötödik fejezetben a szerzőpáros sorra veszi mindazon tényezőket, amelyeket az ASEAN erősségének és gyengeségének tekint. Az előbbieket közül kiemelkedik a közösségi szellem, amely összeköti a tíz tagországot. Másodikként azokat az intézményeket említik, amelyek hivatottak erősíteni a kö-

zösségi szellemet és amelyek előnye átláthatóságukban rejlik (pl. Kiváló Személyek Csoportja). Az ASEAN számára kétségtelenül az is előnyös, hogy a nagyhatalmaknak (USA, Kína, India, Japán) érdeke fűződik a szervezet eredményes működéséhez.

A gyengeségeket tekintve az EU-val szemben – ahol Franciaország és Németország vezető szerepe magától értetődő – Délkelet-Ázsiában egyetlen államot sem találunk, amely magára vállalná ezt a szerepet. Mahbubani és Sng szerint Indonézia lenne a logikus választás az ASEAN „legfőbb gondviselőjének” szerepére, de akár Malajzia, Thaiföld és Szingapúr aktívabb részvétele is hasznos lenne. Az erős intézményi háttér hiánya szintén problémát jelent, csakúgy, mint hogy elsősorban a térség kormányai érznek felelősséget a szervezet iránt, nem pedig a polgárok, vagyis hiányzik a társadalmi felelősségtudat.

A veszélyek közül a legfontosabb a geopolitikai rivalizálás, ennek elkerülése a nagyhatalmak közötti ügyes egyensúlyozást kívánja meg a tagállamoktól. A gyenge intézményi jelleg és a vezetők belpolitikai leterheltsége, kiegészülve a külső fenyegetésekkel, akár a szervezet meggyengülését is okozhatják, amelyet mindenképpen el kell kerülni.

Jó hír ugyanakkor, hogy a könyv szerint „tengernyi lehetőség” áll az ASEAN előtt, amelyeket kihasználhat a jövőben. A multilateralizmus a világban komoly támogatásra talált, ami az ASEAN számára is előnyökkel jár. Az ázsiai és a csendes óceáni térségben zajló geopolitikai vetélkedésből szintén győztesen kerülhet ki a szervezet, ha Kínától és az USA-tól is képes lesz kiharcolni a maximális előnyöket. Ebben a kontextusban a Kína felemelkedését ellensúlyozni kívánó India, Dél-Korea és Japán is fontos szerepre tehet szert. Ázsia nemzetközi szerepének erősödése szintén pozitív folyamat, hiszen Kína, India továbbá a kelet-ázsiai térség fejlődése földrajzi közelségénél fogva Délkelet-Ázsia számára is komoly előnyökkel járhat.

A béke szolgálatában

Az utolsó fejezetben a szerzők mellett érvelnek, hogy az ASEAN „egyedülálló vívmányaival” kétségtelenül kiérdemelte a Nobel-békedíjat. Ezek közül ki kell emelni, hogy a szervezet 50 évnyi békét biztosított a tagállamoknak, emellett 600 millió ember életkörülményeit is javította, miközben a térségben jelen lévő nagyhatalmak szocializálására is képes volt.

Végezetül a szerzők három javaslatot fogalmaznak meg azzal kapcsolatban, hogy miként lehetne megerősíteni a regionális együttműködést a szervezeten belül, továbbá elérni, hogy az ASEAN a jövőben is erős, dinamikus szervezet maradjon.

1. Fontos lenne az állampolgároknak az ASEAN iránti elkötelezettségét megerősíteni, hiszen hosszú távon elkerülhetetlen, hogy a kormányok átengedjék a szervezetet az embereknek.
2. A szervezetek bővítése során az adminisztrációs képességek növelésére is hangsúlyt kell fektetni, melynek értelmében a jelenleg erősen korlátozott ASEAN Titkárságot egy olyan életerős intézménnyé kell formálni, amely képes a szervezet maradéktalan kiszolgálására.

3. Mint a világon az egyetlen multikulturális szervezet, az ASEAN lehetne a jövőben „az emberiség reménysugara”, vagyis mintául szolgálhatna a különféle kultúrák együttélését tekintve.

Kishore Mahbubani és Jeffery Sng műve olyan hiánypótló munka, amely komoly sikerre számíthat a szakértők és a laikus olvasók között egyaránt. Amellett, hogy a szervezet 21. században elfoglalt helyét kutatja, Délkelet-Ázsia történelmének és kultúrájának is kiváló szintézisét nyújtja. A szerzők kiemelt feladatuknak tekintik, hogy mindenki megértse és tisztán lássa a fontos összefüggéseket, eseménysorokat. Ennek alapját a megalapozott felkészültség, a korrekt megközelítés, a személyes tapasztalatok és természetesen a felhasznált források valós feldolgozása adja. A munka átgondolt, jól felépített. A terminológia használata jó, a mondanivaló könnyen követhető, élvezetes olvasmány. A felhasznált elemek mind-mind a helyükön vannak. Nem szakítják meg a logikai mondanivalót, sőt kitűnően épülnek a szövegkörnyezetbe. Így együtt lesz aztán teljes az a kép, amit a szerzők be kívánnak mutatni. A könyv terjedelménél fogva összefoglaló jellegű, de számos újdonságot is tartalmaz. Példának okáért, a szerzők az ASEAN integrációs tapasztalatainak fényében megszívlelendő javaslatokat fogalmaznak meg az Európai Unió számára, miközben az Egyesült Államok és Kína jövőbeli politikáját tekintve is hasznos útmutatással szolgálnak.

DAVID SHAMBAUGH: AHOL A NAGYHATALMAK TALÁLKOZNAK

ZOLTAI ALEXANDRA¹

Kiadó: Pallas Athéné Könyvkiadó

Kiadás éve: 2021.

ISBN: 978-963-5730-18-6

Oldalszám: 408

David Shambaugh professzor a Gaston Sigur ázsiai tanulmányok, politikatudomány és nemzetközi ügyek professzora és az Elliott School of International Affairs (George Washington University, Washington DC) Kína-politika programjának igazgatója, emellett a Brookings Institution vezető munkatársa. 2015-ben megválasztották, mint az Egyesült Államok második legbefolyásosabb Kína szakértőjének, ezen felül pedig Kínán belül is elismert szaktekintélyként tartják számon. Szakterülete Kína belpolitikája, külkapcsolatai, katonai és biztonsági, valamint ázsiai nemzetközi kapcsolatai, emellett tanácsadóként is tevékenykedett az Egyesült Államok kormányának, valamint számos magánalapítványnak és vállalatnak is. A 2013-ban megjelent *China Goes Global* című könyvét a *The Economist* beválasztotta az év legjobb könyvei közé.

A könyv gondolatmenete

A könyv alaptézise szerint a délkelet-ázsiai terület önmagában is rendkívül fontos, de ez a régió jelenti az Egyesült Államok és Kína közötti, világviszonylatban zajló nagyhatalmi rivalizálás mikrokozmoszát is. Az író könyvében először bemutatja az amerikai-kínai versengést, majd megvizsgálja, hogy milyen lehetőségei vannak Washingtonnak és Pekingnek a régióban, milyen történelmi lábnyomot hagytak a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségében (ASEAN), valamint annak tíz tagországában, továbbá ezek az országok jelenleg milyen politikát folytatnak a két nagyhatalommal szemben; végül pedig, hogy a jövőben milyen kilátások várhatók a régióban történő rivalizálás kapcsán. A könyv írója szerint mivel ma az Egyesült Államok és Kína közötti átfogó versengés a nemzetközi kapcsolatok leginkább meghatározó tényezője, és még nagyon sokáig az is marad, ennek a Délkelet-Ázsiában zajló stratégiai versenynek az alakulása nem csak nagy jelentőséggel bír, de globális következményekkel is járhat.

¹ Zoltai Alexandra, a Neumann János Egyetem Eurázsia Központjának kutatója

David Shambaugh művében többek között olyan kérdésekre keresi a választ, mint hogy milyen eszköztárral rendelkezik Washington és Peking a régióban? Milyen történelmi örökségeket hordoz a két nagyhatalom e régióval kapcsolatban? Hogyan viszonyul a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (ASEAN) tíz országa az Egyesült Államokhoz és Kínához, és hogyan tudnak boldogulni a két nagyhatalom között?

Kínai-amerikai versengés Délkelet-Ázsiában

Az első fejezetben a szerző rögtön azzal kezdi, hogy a nemzetközi kapcsolatok mai bonyolult terepén egyetlen, minden más szempontot félresöpörő tényező tör a felszínre: mindenre kiterjedő verseny az Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság (KNK) között. Bemutatja a két nagyhatalom rivalizálásának kezdetét és jelen állását, majd elmondja azt az egyre népszerűbb megállapítást, hogy egy új hidegháború zajlik éppen. Leírja, hogy az új nagyhatalmi rivalizálás mutat némi hasonlóságot a hidegháborús időszakokkal, de ugyanakkor sok szempontból különbözik is attól. A szerző szerint a legnagyobb különbséget az jelenti, hogy Kína – a Szovjetuniótól eltérően – szervesen összekapcsolódott a nemzetközi intézményrendszerrel.

A szakértők véleményei egybehangzóan arra mutatnak, hogy a délkelet-ázsiai régióban egyre intenzívebbé válik a kínaiak és az amerikaiak közötti verseny, az Egyesült Államok és Kína versengését pedig az ASEAN tíz tagállama akár befolyásolhatja is. Azonban a szerző kiemeli, hogy más regionális, úgynevezett „középhatalmak” – különösen Japán, India, Ausztrália és az Európai Unió, valamint kisebb mértékben Oroszország – szintén szerepet játszanak a délkelet-ázsiai stratégiai sakkjátszmában, amit nem szabad elfelejteni.

Ezután a szerző bemutatja magát Délkelet-Ázsiát, amelyet egy rendkívül dinamikus területként ír le. Elmondja, hogy a régiót tizenegy nemzetállam alkotja, amelyek közül tíz ország az ASEAN tagja. A 636 milliós összesített népességével pedig Délkelet-Ázsia a világ egyik legnagyobb népsűrűségű területe. A hatalmas népességhez vallási sokszínűség is társul, és ez a sokszínűség határoz meg szinte mindent a térségben, valamint az író erre az okra vezeti vissza azt is, hogy az ASEAN annyira nehezen képes következetesen és közös célok érdekében fellépni. Végül pedig a könyv szerzője felvázolja, hogy mikor és hogyan jelentek meg a világ hatalmai a régióban és ez milyen hatással volt Délkelet-Ázsiára.

Az USA találkozása Délkelet-Ázsiával

A következő átfogó rész magába foglalja a második és a harmadik fejezetet. Mind a két fejezet az Egyesült Államok délkelet-ázsiai jelenlétét taglalja. A második fejezetben olvashatunk az amerikai örökségről Délkelet-Ázsiában, vagyis, hogy az Egyesült Államoknak milyen szerepe volt a történelem során a régióban és az egyes amerikai elnökök alatt milyen volt a viszony a délkelet-ázsiai régióval.

A harmadik fejezet már a jelent mutatja be és az a kérdést járja körül, hogy Délkelet-Ázsiában mi az Egyesült Államok mai szerepe. Ezt az író azért is tartja fontosnak, mert szerinte az Egyesült Ál-

lamok régióban játszott szerepét sok megfigyelő határozottan alulértékeli, sőt, magától értetődőnek tekinti. Összességében Shambaugh úgy látja, hogy az amerikai jelenlét és hatás Délkelet-Ázsiában több kategóriában is igen nagy és jelentős, még akkor is, ha ezek kevésbé érzékelhetők, mint például a kínai jelenlét. Három területet emel ki, ahol az amerikai jelenlét most is meghatározó: kereskedelem, biztonság, valamint a *soft power*. Leggyengébb területnek pedig az amerikai diplomáciai szerepvállalást tekinti.

Kína találkozása Délkelet-Ázsiával

A könyv második nagyobb része Kína délkelet-ázsiai jelenlétét dolgozza fel hasonló rendszerben, mint az Egyesült Államokkal kapcsolatban. A negyedik fejezetben megvizsgálja a kínai örökséget Délkelet-Ázsiában a történelmen keresztül, milyen kapcsolatuk volt Kína évezredes történelme során, a második világháború alatt, majd az egyes kínai vezetők hogyan viszonyultak a térséghez.

Az ötödik fejezet pedig már rátér Kína mai szerepére Délkelet-Ázsiában. A könyv szerzője az Egyesült Államokhoz hasonlóan Kínával kapcsolatban is megvizsgálja, hogy milyen szinteken van jelen az ország a délkelet-ázsiai régióban. A kínai jelenlétet négy kapcsolati dimenzióban határozza meg: diplomácia, emberek közötti érintkezések, kereskedelem és biztonság. Azonban felhívja a figyelmet arra, hogy Peking befolyásának mértéke ebben a négy különféle dimenzióban nem egyforma, hanem kategóriánként és országonként is eltérő. Leszögezi, hogy Kína gazdasági és kereskedelmi hatása a legnagyobb a négy dimenzió közül és ez növekszik a legdinamikusabban. A társadalmi szintű, emberek közötti kapcsolatokat sorolja a második helyre, ezt követi a diplomácia végül pedig a biztonság.

Délkelet-Ázsia találkozásai az Egyesült Államokkal és Kínával

A hatodik fejezetben a könyv írója azt vizsgálja meg, hogy az ASEAN-nak mekkora mozgásteret van a két nagyhatalom között, hiszen kihangsúlyozza, hogy a régió egyetlen országa sem áll kizárólag kínai vagy amerikai befolyás alatt. Úgy véli, hogy a tíz tagállam legnagyobb közös vonása, hogy ambivalenciát tanúsítanak mindkét nagyhatalommal szemben, és egyikben sem bíznak meg igazán. Felvázolja azokat az előnyöket és hátrányokat is, amelyek a Kínával és az Amerikával folytatott kapcsolatból származhatnak az ASEAN számára. Először a régiót egyben vizsgálja meg az író, majd rátér az egyes országokra is: Thaiföld, Mianmar, Laosz, Kambodzsa, Vietnám, Malajzia, Brunei, Szingapúr, Indonézia és a Fülöp-szigetek, amelyeket röviden bemutat, majd az Egyesült Államokhoz és a Kínához fűződő viszonyukat is elemzi.

A nagyhatalmi kapcsolatok jövője Délkelet-Ázsiában

Az utolsó, vagyis a hetedik fejezetben az író arra a kérdésre keresi a választ, hogy a kínai-amerikai versengés Délkelet-Ázsiában milyen kimenetelt ölthet, polarizációt vagy esetleg versengő egymás mellett élést. Mindkét nagyhatalom esetében rá lehet mutatni bizonyos komparatív előnyökre és hátrányokra is az egyes délkelet-ázsiai országokkal folytatott interakciói során.

Mindkettőnek vannak erősségei és gyengeségei. 2017 óta megfigyelhető egy nagyon jelentős kollektív elmozdulás Kína felé, Shambaugh hozzáteszi, hogy habár jól látható, hogy Kína pozíciója és befolyása jelentős mértékben megnövekedett a régióban, ezt nem szabad túlértékelni. Kína régióban gyakorolt diplomáciai és politikai befolyásáról a szerző úgy vélekedik, hogy jelenleg meghaladja Amerikáét, ezzel egyidőben pedig katonai képessége és jelenléte is folyamatosan növekszik. Az „Övezet és út” kezdeményezés és az ezzel járó regionális infrastruktúra építés pedig kifejezett komparatív előnyt biztosít Kína számára.

Az Egyesült Államok ma is igyekszik több területen jelen lenni a délkelet-ázsiai országok életében, vagyis valóban egy többdimenziós szereplőről beszélhetünk. A szerző azonban folytatva a gondolatmenetet felhívja a figyelmet arra, hogy az Egyesült Államok legnagyobb erőssége és legfontosabb eszköze továbbra is a nyers katonai erő, hiszen még ma is messze a legfontosabb tényező a délkelet-ázsiai haderők biztonságának támogatásában. Az ország kulturális vonzerője is szinte teljesen átszővi a délkelet-ázsiai mindennapokat, megjelenik a médiában, a filmekben, a különféle sportágakban, a felsőoktatásban, a technológiában és a befektetésekben, és messze meghaladja Kína régióban kifejtett kulturális hatását.

Amíg Kína intenzív munkával próbálja szélesíteni és mélyíteni jelenlétét az összes délkelet-ázsiai országban, addig az Egyesült Államok ezen a területen meglehetősen hanyag hozzáállást tanúsít a szerző meglátása szerint. Shambaugh pedig ebből eredezteti azt a mindent átható és uralkodó narratívát, ami a régióval kapcsolatban jelen van, hogy Kína „megkerülhetetlen” domináns hatalom, míg az Egyesült Államok jelentősége megállíthatatlanul csökken és hanyatlik. Ez a könyv empirikus megközelítéssel azonban azt állapítja meg, hogy ez a narratíva nem pontos és nem fedi a valóságot. Leszögezi, hogy az Egyesült Államoknak továbbra is mélyek a gyökerei, és sokkal átfogóbb hatalommal rendelkezik a délkelet-ázsiai régióban, mint Kína. Ugyanakkor kétségtelen tényként elismeri azt is, hogy az amerikai befolyás csökkenőben van és ennek az lehet a vége David Shambaugh szerint, hogy Kína maga alá gyűrheti a régiót, ha az Egyesült Államok nem fordít rá kellő figyelmet.

A könyv egy rendkívül aktuális témát dolgoz fel, hiszen napjainkban nagyon sok szó esik Kínáról és az Egyesült Államokról külön-külön is, de az egyre kielezettebb vetélkedésükről is, amit ez a könyv nagyon jól összefoglal még hozzá specifikusan a délkelet-ázsiai régióra koncentrálna, amelyről nagyon kevés szakirodalmat találhatunk magyarul. A könyv írója objektívan igyekszik rávilágítani Kína szempontjából arra is, hogy Kína jelenlétét a térségben nem lehet pusztán negatív színben feltüntetni, mint ahogy azt gyakran a nyugati média teszi. A könyv hasznos olvasmány mind az Ázsia iránt érdeklődők számára, hiszen nagyon jó alapot nyújt a térség jobb megismerésére és az ottani nagyhatalmak jelenlétére, de kutatóknak is, hiszen egy jó szakkönyv, ahol az író sokszor a személyes munkatapasztalatait is belefoglalja. A könyv egyik legfontosabb üzenete, hogy látszólag a gravitációs erő Kína felé sodorja Délkelet-Ázsiát, így Kína jelenlétét gyakran túlbecsülik az Egyesült Államok jelenlétét pedig gyakran alulbecsülik, holott ennél sokkal árnyaltabb és összetettebb ez a kérdés, amelyben a mű elolvasása után sokkal könnyebben tudunk majd eligazodni.